

САМОСТІЙНА РОБОТА УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ

Сьогодні ми спостерігаємо процес оновлення освітньої системи на всіх рівнях, що пов'язано, у першу чергу, зі створенням нових освітніх стандартів, оновленням нових навчальних програм, змісту навчально-дидактичних матеріалів, підручників, з новою організацією навчального процесу. Державний стандарт базової та повної середньої освіти, нові програми з іноземних мов (в тому числі і для другої іноземної мови) для загальноосвітніх навчальних закладів, сучасне навчально-методичне забезпечення вивчення іноземних мов стали своєчасним відгуком на сьогоденне замовлення суспільства.

Пріоритетним завданням учителя сьогодні є не просто передати знання учневі, а навчити його вчитися. Це значить, що учень повинен бути не пасивним сприймачем готової інформації, а й активним учасником уроку і безпосереднім здобувачем знань. Вчитель повинен залучати учнів до творчої співпраці для ефективної підготовки й проведення уроку через пошукові, особистісно-зорієнтовані завдання, проектну діяльність. Якщо вчитель недостатньо залучає учнів практично до навчального процесу, то вони часто не виявляють зацікавленості в обговоренні питань, що пропонуються, недостатньо активно беруть участь в уроці. Учень повинен працювати, а не нудьгувати чи відпочивати на уроці.

Г.В. Рогова, Ф.М. Рабінович, Т.Є. Сахарова вважають, що надмірна активність вчителя в передачі знань, у детальних поясненнях часто призводить до гальмування сприйняття учнями матеріалу. Повторне пояснення також не є ефективним, бо в учнів виникає хибне враження, що вони це вже знають та вміють, і вони стають внутрішньо пасивними... [5, 223].

Серед факторів, що сприяють формуванню творчої активності учнів, одне з найголовніших місць посідає самостійна робота. А враховуючи те, що

оволодіння другою іноземною мовою відбувається швидше ніж першою, з урахуванням досвіду учнів у вивченні першої іноземної мови, то вміння самостійно працювати є ключем до самоосвіти та самовдосконалення. Розвиток вмінь самостійної роботи в процесі навчання учнів є достатньо актуальною проблемою сьогодення.

Мета нашої роботи продемонструвати необхідність формування вмінь самостійної роботи з навчальними посібниками, а саме – двомовним словником та граматичними довідниками.

Основною метою самостійної роботи учня є формування самостійності як риси особистості, що формується цілеспрямовано за допомогою адекватних методів та прийомів. Самостійність – це здібність аналізувати, систематизувати, планувати і регулювати свою діяльність без безпосередньої практичної допомоги вчителя, але під його керівництвом, а отже – здібність самостійно приймати рішення, керуючись здобутими знаннями, що є серцевиною активної творчої особистості.

Окрім того, що самостійна робота розвиває самостійність учнів, вона має ще й індивідуалізований характер, що в значній мірі сприяє підвищенню відповідальності кожного окремого учня, і як результат, підвищує його успішність [5, 224].

Самостійна робота може проводитися в різних організаційних формах: індивідуально, в парах, у групах. Кожна з названих форм має за мету формувати і удосконалювати організаційні, інформаційні, пізнавальні та комунікативні навички та вміння учнів.

Що треба для формування навичок самостійної діяльності учнів?

Кирпун О.Ф. виділяє три основних напрями:

1. вчити свідомого ставлення до занять;
2. показувати найефективніші шляхи засвоєння матеріалу;
3. вчити користуватися навчальними посібниками;

Оскільки в німецькій мові є багато «проблемних» категорій (рід та множина іменника, керування дієслова, перехідність та неперехідність дієслова,

тощо), які учням дуже складно вивчити за допомогою відповідних правил, то вчитель повинен навчити учнів користуватися навчальними підручниками, посібниками, а також словником для того, щоб вони самостійно змогли знайти відповіді на питання, що виникають під час виконання різних завдань. В більшості словників (як окремий посібник, не в кінці підручника) пропонуються не тільки варіанти значення слова, а й широкий спектр граматичної інформації, яка подається в закодованому вигляді. Завданням вчителя є навчити учнів розуміти умовні позначки та закріпити теоретичні знання відповідними практичними вправами.

Так, вивчаючи категорію роду іменників, учитель пояснює, що, як і в українській мові, німецькі іменники мають в однині три роди: чоловічий, жіночий і середній. Граматичний рід властивий не тільки назвам істот (як в англійській мові), а й іменникам, що означають предмети або абстрактні поняття. Проблема в тому, що рід іменників у німецькій та українській мовах може не збігатися:

der Sommer (чол. р.) – літо (середн. р.)
das Huhn (середн. р.) – курка (жін. р.)
die Klasse (жін. р.) – клас (чол. р.),

і прості іменники не мають формальних ознак, що вказували б на рід. Рід іменників визначається за артиклем:

der – чоловічий   **die** – жіночий   **das** – середній.

У німецькій мові немає вичерпних правил визначення роду іменників, тому їх потрібно заучувати разом з артиклем. А що робити, якщо учень не впевнений у правильності вибору артикля, або має справу з незнайомим іменником? Слід звернутися до словника.

У більшості словників рід вказується не за допомогою артикля (der, die, das), а умовними позначками, які стоять першими після самого іменника. Наприклад:

Parfüm n –s, -e

Strich m –(e)s, -e

Lampe f -, -n

Щоб учень зміг зрозуміти значення літер *m, f, n*, які і є умовними позначками роду іменників, учитель має пояснити (розшифрувати) їх учневі.

Теоретичні знання слід підкріпити також практичними вправами, наприклад, такого типу:

Користуючись словником, напишіть подані слова з відповідним артиклем та перекладом:

<i>Schach</i>	<i>Fremdsprache</i>	<i>Puppe</i>
<i>Gift</i>	<i>Rock</i>	<i>Trickfilm</i>
<i>Zucker</i>	<i>Pause</i>	<i>Mappe</i>

Щоб активізувати цю роботу, вчитель може визначити час її виконання і організувати змагання. Таким же чином він знайомить учнів з інформацією про інші «проблемні» категорії.

Цікавою й корисною для учнів буде робота з текстом, з таким завданням:

Прочитайте текст, выпишіть незнайомі слова, та перекладіть їх за допомогою словника. Учні будуть виконувати це завдання більш зацікавлено, якщо вчитель поставить перед ними «вагому» практичну мету, наприклад:

На наступному уроці ви виконуватимете різні лексично-граматичні завдання до тексту. Щоб полегшити собі роботу, прочитайте текст зараз, выпишіть усі незнайомі слова та за допомогою словника перекладіть їх,

або зацікавити їх реальною ситуацією, наприклад:

*Моя молода колега підготувала тексти з завданнями для своїх учнів, та не знає, чи вони зможуть їх правильно зрозуміти, бо, в текстах є незнайомі слова. Вона просить вас прочитати їх, виписати «проблемні», на ваш погляд, слова в початковій формі (іменники – з артиклем в *Nominativ*, дієслова – в *Infinitiv*), якщо потрібно, то й іншу інформацію (з форми дієслова, керування дієслова, форму множини іменника) та перекласти їх за допомогою словника.*

Учителі німецької мови знають, як багато зусиль необхідно докласти, щоб навчити учнів вживати прикметники в повній формі у функції означення. Повна форма прикметників відмінюється, змінюється за родами і числами і

стоїть перед означуваним іменником, узгоджуючись з ним у роді, числі та відмінку. Все це викликає в учнів великі труднощі. Вивчаючи якусь конкретну відміну, учні можуть виконувати однотипні тренувальні вправи за зразком та спираючись на відповідне правило відмінювання. Та після того, як всі відміни прикметників пройдені, учні отримують дуже широкий спектр граматичних форм, що зумовлює труднощі у виборі однієї правильної. Часто учневі так і не вдається побачити в усіх відмінюваннях певну систему. На допомогу приходить математичний підхід до німецької філології з використанням схем. Наприклад, таблиці відмінювання прикметників можна знайти у будь-якому граматичному довіднику, включаючи словники. Та це стане в нагоді учневі лише тоді, коли вчитель пояснить підхід до системи відмін прикметників, навчить розуміти таблиці та користуватися ними.

Для того, щоб знайти в таблиці правильну форму необхідно визначитися з:

- 1) родом іменника до якого належить цей прикметник;
- 2) супровідним словом(артикль або займенник) або його відсутністю;
- 3) відмінком, в якому буде стояти вираз у реченні.

Ці кроки передбачають певні знання. Систематизуючи ці знання, вчитель повинен надати (можливо як повторення) таку інформацію: Відмінювання прикметників у німецькій мові на відміну від української залежить від того, чи стоїть перед іменником, крім прикметника, супровідне слово (артикль або займенник) чи його немає. Якщо супровідне слово ясно визначає відмінок, рід або число, то прикметник приймає закінчення –е (однина)або –en (множина) і утворює слабку відміну. Якщо супровідного слова немає (сильна відміна), чи воно не досить чітко вказує відмінок, рід або число(неозначений артикль), то сам прикметник приймає закінчення, за якими визначається відмінок, рід і число іменника і утворює змішану відміну. Виходячи з цього, розрізняють три відміни прикметників в однині і дві – у множині. Пропонуємо такий варіант таблиць відмінювання прикметників :

Singular

Schwache Deklination der Adjektive

Kasus	m	f	n
N.	der helle Rock	die rote Bluse	das blaue Kleid
G.	des hellen Rocks	der roten Bluse	des blauen Kleides
D.	dem hellen Rock	der roten Bluse	dem blauen Kleid
A.	den hellen Rock	die rote Bluse	das blaue Kleid
Andere Begleitwörter: <i>dieser, jener, jeder, solcher, welcher</i>			

Starke Deklination der Adjektive

Kasus	m	f	n
N.	alter Wein	gute Butter	frisches Brot
G.	alten Weins	guter Butter	frischen Brotes
D.	altem Wein	guter Butter	frischem Brot
A.	alten Wein	gute Butter	frisches Brot

Gemischte Deklination der Adjektive

Kasus	m	f	n
N.	ein alter Mann	eine kleine Stadt	ein neues Hemd
G.	eines alten Manns	einer kleinen Stadt	eines neuen Hemds
D.	einem alten Mann	einer kleinen Stadt	einem neuen Hemd
A.	einen alten Mann	eine kleine Stadt	ein neues Hemd
Andere Begleitwörter: <i>kein, mein, dein,... was für ein</i>			

Plural

Starke Deklination		Schwache Deklination	
N.	kleine Kinder	N.	die kleinen Kinder
G.	kleiner Kinder	G.	der kleinen Kinder
D.	kleinen Kindern	D.	den kleinen Kindern
A.	kleine Kinder	A.	die kleinen Kinder
oder Begleitwörter: <i>viele, einige, ein paar, mehrere, wenige, verschiedene, was für, zwei, drei,...</i>		Andere Begleitwörter: <i>keine, meine, deine,..., alle, beide, sämtliche, diese, welche, solche.</i>	

Отже, якщо учень не помилився з родом іменника, правильно визначився з супровідним словом та визначив відмінок іменника з прикметником, то він

безпомилково зможе знайти правильну форму у таблицях і скористатися нею як зразком. Пам'ятаючи, що в основі будь-якої навички лежать свідомі дії, ми домагаємося, щоб, засвоюючи цей складний матеріал, учні розуміли його. Це дає змогу швидко довести навички до автоматизації.

На більш високому рівні вивчення німецької мови, та за умови, що учні вміють відмінювати іменники, у разі потреби, можна скористатися дуже стислими таблицями відмінювання прикметників. Такі таблиці містять лише закінчення прикметників, а, отже, учневі треба чітко знати, що означають назви відмін (сильна, слабка, мішана).

	Starke				Schwache				Gemischte		
	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>f</i>	<i>Pl</i>	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>f</i>	<i>Pl</i>	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>f</i>
N.	-er	-es	-e	-e	-e	-e	-e	-en	-er	-es	-e
G.	-en	-en	-er	-er	-en	-en	-en	-en	-en	-en	-en
D.	-em	-em	-er	-en	-en	-en	-en	-en	-en	-en	-en
A.	-en	-es	-e	-e	-en	-e	-e	-en	-en	-es	-e

У зв'язку з вищесказаним, вміння користуватися навчальними посібниками та словниками під час виконання самостійної роботи, є гарантією успішного виконання будь-якого завдання, і в першу чергу творчого, коли учні виходять за рамки вивченого матеріалу і намагаються самостійно, за допомогою незнайомих лексичних одиниць виразити свої думки. Частіше це відбувається саме у процесі вивчення другої іноземної мови, коли, набутий учнями досвід під час вивчення першої іноземної мови надає їм сміливості у вирішенні комунікативних завдань у другій іноземній мові.

Не менш важливим є питання організації навчальної роботи. Як показують дослідження, а також власний досвід викладання, навчання німецької мови як другої іноземної не потребує абсолютно нових методів і форм. Загальна ж система вправ для навчання другої іноземної мови повинна бути підпорядкована цілям і завданням навчання, методу навчання, життєвому і навчальному досвіду учнів, відповідати віковим особливостям учнів, їхнім психологічним особливостям та інтересам, враховувати специфіку навчання конкретної іноземної мови.

Створюючи систему самостійної роботи учнів, необхідно пам'ятати, що самостійна робота як вид навчальної діяльності матиме ефективність за умови:

- чіткої її організації з боку навчального закладу та вчителя;
- постійного педагогічного контролю;
- якщо вона є складовою навчального процесу, а не епізодичним явищем;
- якщо учень має достатню мотивацію до активної самостійної навчальної діяльності.

Отже, під самостійною роботою мається на увазі не просто будь-яка робота, яку учні виконують самостійно, а цілеспрямована систематична самостійна робота, яка дозволяє глибоко засвоїти знання, сформувати та закріпити вміння, перетворити їх у відповідні навички розумової праці, як діяльність, що передбачає максимальну активність учня у відношенні до предмета діяльності, в нашому випадку другої іноземної (німецької) мови.

Література

1. Алиева С.Л. Грамматика немецкого языка в таблицах, схемах, рисунках/ Алиева С.Л. – М.: Лист, 1997. – 96 с.
2. Довідник з граматики німецької мови з вправами [уклад. Михайлова О.Е. та ін.]. К.: Радянська школа, 1977. – 360 с.
3. Кирпун О.Ф. Развитие навыка самостоятельной работы при обучении иностранному языку/ доступно з <attachment:/2/attachment2.htm>
4. Новий німецько-український словник [уклад. В. Малишев та ін.]. – Харків: ДИВ, 2007. – 576 с.
5. Рогова Г.В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Рогова Г.В., Рабинович Ф.М., Сахарова Т.Е. – М.: Просвещение, 1991. – 287 с.